

Tanzimat'tan Servet-i Fünûn edebiyatına geçiş dönemi şairlerinden olan İsmâil Safâ daha çok Muallim Nâci, Recâizâde Ekrem ve Abdülhak Hâmid etkileri taşıyan içli ve lirik şiirleriyle tabiat, aşk, aile, Allah, kâinat ve ölüm temalarını işledi. Eski-yeni iddiası taşımadan hem eski hem yeni şiir taraftarlarını memnun edecek özellikte şiirler yazdı. Sanat ve edebiyat hakkındaki düşüncelerinde Recâizâde Ekrem'in ve Fransız edebiyatçılarının etkisinde kaldı. Bu tür yazıları vezin, kafiye gibi konulara, Edebiyat-ı Cedîdeciler'in uğradığı târizlere ve yeni yayımlanan kitaplara ait olmak üzere üç grupta toplanabilir.

Dördüncü rütbeden Mecîdî ve Sâlise nişanlıları bulunan İsmâil Safâ üzerine *Türk Düşüncesi* mecmuası Nisan 1954'te bir özel sayı neşretmiştir.

Eserleri. 1. Sünûhât (İstanbul 1306, 1328). Tercibend şeklindeki eser on bend-

den meydana gelmektedir. Dağınık hâtıra, üzüntü ve özllemelerle tabiat-insan, Allah-tabiat, çalışkanlık, sıhhat, aklın âcizliği ve hayat gibi temaların işlendiği eserde güzel mısra yok denecek kadar azdır. Bu yüzden şair tenkit edilmiştir. 2. *Huz Mâ-Safâ* (İstanbul 1308). İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde babası Mehmed Behçet Efendi'nin, II. bölümde kendisinin şiirleri yer almaktadır. Kitabın mukaddimesinde Mehmed Behçet Efendi'nin şairliği ve şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Eser düzenlenişi bakımından bir divançeyi andırır. Dinî şiirlerle çocukluk yıllarını ve Mekke topraklarına hasretini dile getiren şiirlerin yanı sıra aşk, tabiat ve fânîlik temalarının işlendiği manzumelerden oluşan *Huz Mâ-Safâ* Muallim Nâci tarafından övülmüştür. 3. *Mağdûre-i Sevdâ* (İstanbul 1308, 1328). 274 beyitlik manzume 34. sayfaya kadar mesnevi, daha sonra gazel şeklindedir. Abdülhak Hâmid'in *Kahbe yahud Bir Sefilenin Hasbıhâl'i*'ne nazîre olan ve monolog tarzında yazılan eserde sevdiği erkek tarafından aldatılan bir kadının acıları dile getirilmektedir. 4. *Mevlid-i Pederi Ziyâret* (İstanbul 1312). Şairin, kardeşi Ahmed Vefâ ile birlikte babasının doğum yeri olan Trabzon'a yaptıkları seyahati anlatan eserde babasının hayatına ait bilgiler de bulunmaktadır. 5. *Mensiyât* (İstanbul 1312, 1328). Tevfik Fikret'e ithaf edilen eserde şairin 1890-1896 yılları arasında çeşitli dergilerde yayımladığı şiirler yer almaktadır. 6. *Mülâhazât-ı Edebiyye* (İstanbul 1314). Eserde sanatın menşei, sanat ve güzellik, sanatçının özellikleri, üslûp kuralları, hitabetin unsurları vb. konular ele alınmıştır. Düzenlenişi ve ihtiva ettiği fikirler bakımından Recâizâde Ekrem'in *Ta'lim-i Edebiyyât*'ına benzer. 7. *Hissiyât* (İstanbul 1328). Şairin ölümünden sonra bastırılan eserin başında Ali Kâmi'nin "Merhum İsmâil Safâ Bey'in Tercüme-i Hâli" başlıklı bir makalesi bulunmaktadır. Çoğu 1896 yılından sonra yazılan şiirlerden oluşan *Hissiyât*'ta dinî ve 1897 Türk-Yunan savaşıyla ilgili millî şiirlere de yer verilmiştir. 8. *İntâk-ı Hakk'ın Tahmîsi* (İstanbul 1328). Damad Mahmud Celâleddin Paşa'nın *İntâk-ı Hak* adlı hiciv manzumesinin tahmîsidir. 9. *Muhâkemât-ı Edebiyye* (İstanbul 1329). Şairin ölümünden sonra yayımlanan kitapta on sekiz makale mevcuttur. Bu makalelerde daha çok şiirle ilgili konulara temas edilmekte ve devrin muhtelif şairlerinin şiirleri eleştirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hikmet [Ertaylan], *Türk Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1925, s. 605-629; a.mlf., *İsmail Sefa*, İstanbul 1933; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988, III, 1577-1582; Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s. 177-178; Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1969, s. 421, 457-459; Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları* (haz. Rauf Mutluay), İstanbul 1975, s. 49-51, 131-134; Peyami Safa, *Objektif: 6-Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar*, İstanbul 1980, s. 129-130, 165-166; M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul 1989, I, 336, 573, 575; Murat Yüksel, *Trabzonlu Şair İsmail Sefa*, Trabzon 1989; Alâattin Karaca, *Şâir-i Mâder-zâde İsmail Sefa*, Ankara 1990; a.mlf., "İsmail Safâ'nın Sivas'a Sürülmesi ve Bunun Ortaya Çıkardığı Bazı Gerçekler", *İlim ve Sanat*, IV/21, İstanbul 1988, s. 60-62; Ali Ekrem Bolayır'ın *Hâtıraları* (haz. Metin Kayahan Özgül), Ankara 1991, s. 435-436; Hakkı Süha, "Edebî Portreler: İsmail Sefa", *Yeni Mecmua*, sy. 33, İstanbul 1939, s. 5; Ali Kâmi Akyüz, "Ölümünün Kırkinci Yıldönümü Münasebetiyle İsmail Sefa", *Türklük*, sy. 12, İstanbul 1940, s. 389-393; a.mlf., "İsmail Sefa", a.e., sy. 13 (1940), s. 391-393; Ercüment Ekrem Talu, "Tanıdığım İsmail Sefa", *Edebiyat Âlemi*, sy. 4, İstanbul 1949, s. 1, 7; *Türk Düşüncesi* (İsmail Sefa Özel Sayısı), I/5, İstanbul 1954, s. 221-351; Nurettin Artam, "İsmail Sefa", *TDİ*, sy. 32 (1954), s. 504 vd.; Adnan Akgün, "İsmail Sefa Bey", *Yedi İklim*, V/38, İstanbul 1993, s. 50; Süheyla Seçkin, "İsmail Sefa'nın Mezarına Dair", a.e., IX/66 (1995), s. 116-117; Fahri İz, "İsmâ'il Şafâ", *EL²* (İng.), IV, 195-196; Fevziye Abdullah Tansel, "İsmail Sefa", *TA*, XX, 310-313; Mustafa Kutlu, "İsmail Sefa", *TDEA*, V, 7-8.

ALAATTIN KARACA

İSMÂİL SAİB SENCER

(1873-1940)

Son dönem âlim
ve hâfız-ı kütüblerinden.

31 Ocak 1873'te Erzurum'da doğdu. Babası Erzurumlu Hacı Kurbanzâde Binbaşı Mehmed Şevki Bey'dir. Küçük yaşta İstanbul'a gitti, burada Esekapısı İbrâhim Paşa İbtidâî Mektebi'ni ve Koca Mustafa Paşa Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdi (1887). Fâtih dersiâmi Arapkirli Abbas Şükrü Efendi ile Süleymaniye dersiâmi Ferhad Efendi'den dinî ilimlerde icâzetnâme aldı. Tıbbî atık, müfredât-ı tıbb, teşrîh ve biyoloji gibi ilimlerle de meşgul oldu. Ayrıca eczacılık ve hukuk mekteplerinde bazı derslere dinleyici olarak katıldı. Maarif Nezâreti'nin açmış olduğu imtihanı kazanarak Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nde ikinci hâfız-ı kütüblüğe tayin edildi (15 Eylül 1897). Bu arada medresesi de bitiren İsmail Saib Efendi Beyazıt dersiâmlığı un-

İsmâil Safâ'nın Rıza Tevfik'e yazdığı bir mektup (Abdullah Uçman koleksiyonu)

vanını aldı (24 Mayıs 1902) ve 1903 Martından itibaren Beyazıt Camii'nde ders vermeye başladı.

1908'de ibtidâ-i hâric derecesiyle Muharrem Efendi Medresesi ikinci müderrisliği Arap edebiyatı hocalığına tayin edildi (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 176). 1911 yılında Sinan Paşa Medresesi'nde Arapça hocalığına, 1914'te Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi kısm-ı âlî Arap edebiyatı müderrisliğine getirildi (*a.g.e.*, s. 128). Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nin ilk müdürü Tahsin Efendi'nin ölümünden sonra buranın birinci hâfız-ı kütübü (müdür) oldu (19 Aralık 1916). 1916-1918 ve 1922-1923 yıllarında muhatap olarak huzur derslerine katıldı. 1919'da Süleymaniye Medresesi'nde kelâm müderrisliği, 1921-1925 yıllarında Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Arap edebiyatı hocalığı, bir süre de Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'nde Arapça hocalığı yaptı. Yakınında bulunanların ifadesine göre, 1925'ten sonra şapka giymesi hakkındaki kanun üzerine "taasubundan değil prensiplerinden fedakârlık yapmamak uğruna" (Ebül'ulâ Mardin, II-III, 995, 997) dışarıdaki görevlerinden ayrılarak Beyazıt Umumi Kütüphanesi'ne çekildi. Burada kitaplar, kütüphaneye gelen araştırmacılar ve bakımını üstlendiği çok sayıda kedi arasında kendine has bir hayat düzeni içinde yaşadı. Kırk yılı aşkın bir süre çalıştığı Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nden 1939 yılı sonlarında emekli olunca İbnülemin Mahmud Kemal'le beraber Kütüphaneler Tasnif İşleri, ardından *İslâm Ansiklopedisi* ilmi müşavirliğinde bulundu. Bu sırada kendisine Lâleli'de Râgıp Paşa Kütüphanesi'nin girişindeki ilkokulun bir odası ikametgâh olarak verildi. 22 Mart 1940'ta vefat etti, Merkez Efendi Camii'nin kible tarafındaki aile kabristanına defnedildi.

Arapça ve Farsça'dan başka Fransızca ve Almanca bilen, bir ölçüde Grekçe ve

Latince'yi de anlayan İsmail Saib, bunun yanında on binlerce kitabı tanıyan çok geniş bir hâfızaya sahip olması dolayısıyla çağdaşları olan yerli ve yabancı bilginlerce "ayaklı kütüphane", "fihrist-i ulûm", "canlı bibliyografya" ve "çağının Câhiz'i" gibi sıfatlara layık görülmüştür. Ayrıca eski müelliflerin yazılarını tanımada, yazmaların bozuk bölümlerini bile kolayca okumada, gördüğü bir yazıdan metnin hangi yüzyıla ve hangi hattata ait olduğunu tahmin etmede üstün bir kabiliyeti vardı. Melâmî-meşrep, sakın tabiatlı, nazik bir insan olan İsmail Saib kendisine başvuran kişilerden bilgisini esirgemezdi.

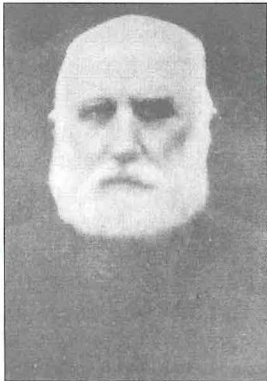
Hayatı boyunca Türk-İslâm kültürünü tanıtmak için gayret sarfeden İsmail Saib'in kendi döneminde Doğu'da ve Batı'da yazılan ilâhiyat, edebiyat, tarih, felsefe, riyâziye ve tıp tarihiyle ilgili bazı eserlerin vücuda gelmesinde doğrudan veya dolaylı olarak yardımları olmuştur. Değişik ülkelerden şarkiyatçılar ve müslüman âlimler kendisini sık sık ziyaret edip bilgisine başvurlardı. Mehmet Ali Ayni, Abdülaziz Mecdi Tolun, Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge, M. Fuad Köprülü, Osman Nuri Ergin, Mehmed Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Hasan Basri Çantay, İbnülemin Mahmud Kemal, İsmail Hami Danişmend, Muallim Cevdet İnançalp, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Abdülbaki Gölpinarlı, Ahmet Süheyl Ünver, Oskar Rescher, Louis Massignon ve Helmuth von Ritter gibi ilim ve edebiyat adamları İsmail Saib Efendi'den büyük ölçüde istifade etmişlerdir.

İsmail Saib'in eser vermemesi konusunda çeşitli yorumlar ve eleştiriler yapılmıştır. Bazıları onun mâlumat-furushluk yaptığını, aslında "ayaklı kütüphane" tipi âlimler devrinin kapandığını öne sürerken ölümünden sonra hakkında iki makale yazan Oskar Rescher, İslâm bilimi alanındaki tümelci yaklaşımına dikkat çekerek Câhiz tarzındaki bu çok yönlülüğünün onu ilim uğruna çalışanlar için eşsiz bir cazibe merkezi haline getirdiğini, ancak bu özelliğinin kendisinde eser yazdırmayan bir kuvvet dağılmasına da sebep teşkil ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu tavrın bir yaşama tarzı olarak benimsediği sûfi anlayışından kaynaklandığını, bilgisini ortaya koyarak bir ad yapma isteğinin bulunmadığını ifade etmiştir. Abdülbaki Gölpinarlı da tarikat bakımından Mevlevî, meşrep itibarıyla Melâmî-Hamzavî olduğunu ve devrin Hamzavî kutbu Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'ye bağlı bulunduğunu söyler.

İsmail Saib'in, *Keşfü'z-zunûn*'un kendisinde bulunan nüshasının kenarlarına kaydettiği önemli zeyilleri vardır. Eserin 1941 basımı hazırlanırken bu zeyillerin dikkate alındığı belirtilmekteyse de (neşreden giriş, s. 12-13) başlangıçta düşünüldüğü şekilde asıl metne ek olarak basımının gerçekleşmediği anlaşılmaktadır (Rescher, s. 1020-1021). Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'ni kaleme alırken İsmail Saib'den çok yararlandığı ve Süheyl Ünver'in 1933'te açılan Tıp Tarihi Enstitüsü'ndeki çalışmalarına katkıda bulunduğu da bilinmektedir. İsmail Saib Sencer'in şahsî kütüphanesindeki kitapları Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde kendi adını taşıyan bölümde muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

"Memuriyet Sicil Evrakı", TTK Ktp., A. Süheyl Ünver, nr. 162; *Keşfü'z-zunûn*, M. Şerefettin Yaltkaya'nın girişi, s. 12-13; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 128, 176; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 987-1047; O. Rescher, "Hoca İsmail Efendi'nin Günlük Hayatından Anılar" (trc. İsmet Sungurbey - Neclâ Sungurbey), *a.e.*, s. 1010-1024; a.mlf., "İsmail Saib, Hoca İsmail Efendi'nin Ölümü Dolayısıyla" (trc. İsmet Sungurbey), *İş Mecmuası*, sy. 23-24, İstanbul 1940, s. 159-165; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 195; Muzaffer Gökmen, *Kitaplar Arasında 44 Yıl*, İstanbul 1977, s. 123-133, 140; *Beyazıt Devlet Kütüphanesi 100 Yaşında* (haz. Hasan Duman), İstanbul 1984, s. 49-51; A. Süheyl Ünver, "Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Gördüklerim", *a.e.*, s. 69-74; a.mlf., "İsmail Saib Efendi Hoca (1871-1940) ve Tıp Tarihimiz", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, IV/6, İstanbul 1940, s. 145-151; Ahmed Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 275-283; İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, "Üstad İsmail Saib Sencer", *TTK Belleten*, IV/13 (1940), s. 145-148; "Bir Büyük Âlimimizi Kaybettik, İsmail Saib Sencer Dün Büyük Bir İhtifal ile Gömüldü", *Vakit*, XXIII/7974, İstanbul 24 Mart 1940, s. 1, 5; Vâlâ Nüreddin, "Âlim ile Haramiler Hikâyesi", *Akşam*, XXII/7994, İstanbul 26 Mart 1940, s. 3; Nusret Safa Coşkun, "Bizi Dünya Ayıplayacaktır!", *Son Posta*, X/3469, İstanbul 27 Mart 1940, s. 1, 8; a.mlf., "Yazdığı Eserlere Başkalarının İmzalarını Atan Âlim", *a.e.*, X/3470 (28 Mart 1940), s. 1, 2; Ziyaeddin Fahri [Findikoğlu], "Dört Ölüme Dair", *Cumhuriyet*, XVI/5705, İstanbul 31 Mart 1940, s. 1, 8; Abdülbaki Gölpinarlı, "Kaybettığımız Büyük Âlim İsmail Saib", *Vakit*, XXIII/7990, İstanbul 9 Nisan 1940, s. 3, 4; Niya-zi Ahmet [Banoğlu], "İsmail Saib Hakkında Yazılanlar", *a.e.*, XXIII/7996 (15 Nisan 1940), s. 3; Avni Aktunç, "İsmail Saib Efendi", *Yirminci Asır*, sy. 26, İstanbul 1953, s. 17, 31; Hasan Duman, "İsmail Sencer'i Anarken", *Türk Kütüphanecileri Derneği Bülteni*, XXIX/3, Ankara 1980, s. 141-149; Ahmet Nezih Galitekin, "İsmail Saib Sencer", *Müteferrika*, sy. 4, İstanbul 1994, s. 137-144.

İsmail
Saib Sencer

